

บทที่ 2

สภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในทศวรรษ 2470

วิธีการศึกษาแนวคิดทางการเมืองของบุคคล โดยทั่วไปมักเริ่มต้นจากการศึกษาภูมิหลังส่วนตัวของนักคิด สภาพแวดล้อมทางสังคมในช่วงสมัยและเนื้อหาของแนวคิด ตลอดจนความเป็น "ปัจเจก" ของบุคคลผู้เป็นนักคิด เนื่องจากแนวคิดและบทบาทของนักคิดย่อมสัมพันธ์อยู่กับ "สปีริตของนักคิดและสภาพแวดล้อมซึ่งดลบันดาลให้เกิดความคิดนั้นขึ้นมา" (เจลิเมเกียรตี พิวนวล 2527: 11) ดังนั้นการศึกษาแนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันเป็นท้องที่ที่ทองอินทร์เกิด เติบโตและใช้ชีวิตรับราชการอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ ก่อนที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ของจังหวัดอุบลราชธานีติดต่อกันถึง 4 สมัยตั้งแต่ พ.ศ. 2476-2490 การเข้าใจสภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นบรรยากาศทางความคิดที่แพร่หลายอยู่ในสังคมของ "คนรุ่นใหม่" ตลอดจนปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่จะมาปรากฏภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นอกจากจะทำให้เข้าใจถึงที่มาและการก่อตัวของแนวคิดทางการเมืองของทองอินทร์แล้ว ยังเป็นการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ทางความคิดระหว่างทองอินทร์กับปัญญาชนของ "คนรุ่นใหม่" ทั้งภายในและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเองและปัญญาชนในส่วนกลาง ซึ่งจะนำไปสู่การจัดตั้งพรรคการเมืองในที่สุด

สภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มาปรากฏในทศวรรษ 2470 เป็นผลมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่ดำเนินมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลต่อมา ซึ่งเป็นการปรับตัวของสยามภายใต้แรงกดดันจากมหาอำนาจตะวันตกที่กำลังคุกคามประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

และปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคมภายในประเทศ ทำให้สยามภายใต้การนำของรัฐบาล ส่วนกลางที่กรุงเทพฯ สูญเสียดินแดนบางส่วนไปและเข้าดำเนินการปฏิรูปการปกครองและ ปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในทุกด้านตั้งแต่ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ผลของ การปรับตัวดังกล่าวทำให้สยามกลายเป็นรัฐแบบใหม่ที่มีอาณาเขตชัดเจน อำนาจการปกครอง รวมศูนย์อยู่ที่กรุงเทพฯ โดยมีระบบราชการเป็นกลไกการใช้อำนาจและขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ราษฎรภายในรัฐได้รับการกล่อมเกล่าให้อยู่ในแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อสร้างเอกภาพภายในรัฐ โดยผ่านระบบการศึกษา ศาสนาและการ อยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ สังคมอันเดียวกัน (ดู สมเกียรติ วันทะนะ 2527: 144-156; เสน่ห์ จามริก 2529: 48-98 และอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2531 : 132-161)

ผลของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้นในสังคมทุกภูมิภาค ของประเทศ ซึ่งในที่นี้อาจเรียกได้ว่าเป็น "คนรุ่นใหม่" โดยหมายความถึงบุคคลที่ได้รับการ ศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ที่รัฐบาลจัดขึ้น เป็นพวกที่มีบทบาทสำคัญอยู่ในระบบราชการและ ระบบเศรษฐกิจ (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ 2517: 94-115 และฉลอง สุนทรวาณิชย์ 2529: 53 - 65) ลักษณะทั่วไปของคนรุ่นใหม่ได้แก่ การมีภูมิหลังทางครอบครัวที่หลากหลาย มากขึ้น และสามารถประสบความสำเร็จในการศึกษา นำไปสู่ความก้าวหน้าในชีวิตการงานได้โดยอาศัยความ สามารถ ส่วนตัว เริ่มตั้งแต่ความก้าวหน้าในการศึกษา นำไปสู่ความก้าวหน้าในชีวิตราชการ หรือ ประสบความสำเร็จในการประกอบวิชาชีพทางธุรกิจ ประการต่อมา สถาบันการศึกษา เฉพาะทาง อันได้แก่ โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนข้าราชการพลเรือน เป็นต้น นอกจากจะเป็นแหล่งผลิตคนรุ่นใหม่มาจากภูมิภาคต่าง ๆ เข้าสู่ระบบราชการตาม สายวิชาชีพแล้ว โดยตัวของระบบราชการและสื่อสิ่งพิมพ์ที่ออกโดยสถาบันเหล่านี้ ยังได้ทำ หน้าที่เป็นศูนย์กลางในการติดต่อ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งจาก ปัญญาชนในส่วนกลางลงสู่ท้องถิ่น และขณะเดียวกันก็เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ออกไปรับ ราชการ หรือใช้ชีวิตอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ เสนอความคิดเห็นของตนเข้ามาให้ส่วนกลาง ทราบด้วย ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ระบบการศึกษาและระบบราชการ ได้หล่อหลอมให้คนรุ่นใหม่ ไม่ว่าจะมาจากภูมิภาคใด เข้าร่วมในสังคมของผู้มีการ

ศึกษาอันเดียวกัน (ดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2527: บทที่ 1, 3)

แต่สิ่งที่ทำให้แนวคิดและบทบาทของคนรุ่นใหม่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า ภาคอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มที่จะได้รับเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 มีความแตกต่างออกไป เป็นเพราะประสบการณ์จริงที่บุคคลเหล่านี้ได้รับโดยตรงจากการออกไปรับราชการหรือประกอบอาชีพธุรกิจในที่ถิ่นห่างไกล ทำให้ได้พบเห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของราษฎรในชนบท ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพราะฉะนั้น เพื่อให้เข้าใจการก่อตัวและความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาของคนรุ่นใหม่ในภาคอีสานได้ชัดเจนขึ้น อันจะนำมาสู่ความเข้าใจแนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญญาชนกลุ่มนี้ อาจพิจารณาได้จาก สภาพความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของภาคอีสานที่มาปรากฏในทศวรรษ 2470

เริ่มจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การดำเนินนโยบายปฏิรูปการปกครอง นับเป็นการยกเลิก "ระบบกินเมือง" จากเดิมที่มีเจ้าเมืองกรมการชาวพื้นเมือง "ลาว" ปกครองสืบตระกูลกันมา เปลี่ยนเป็นการส่งเจ้านายหรือข้าราชการที่เป็น "คนไทย" เข้ามาปกครองแทน โดยรับนโยบายและขึ้นตรงต่อกระทรวงต้นสังกัดในกรุงเทพฯ (สุนทร อาสะไวย์ 2531-2532: 133-134) รูปการปกครองแบบใหม่ทำให้เมืองต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีฐานะเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย โดยมีสายการบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงมา การขยายตัวของระบบราชการในส่วนภูมิภาคที่ดำเนินมาและความไม่สมัครใจที่จะต้องออกไปรับราชการในที่ห่างไกลของข้าราชการในส่วนกลาง ทำให้ระบบราชการในส่วนภูมิภาคประกอบด้วยข้าราชการที่มาจากถิ่นอื่นและข้าราชการที่เป็นชาวพื้นเมือง โดยข้าราชการกลุ่มแรกมักจะเป็นพวกที่รับราชการในตำแหน่งสูงหรือเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในเมือง เช่น ข้าราชการประจำจังหวัด นายอำเภอ ปลัด ผู้พิพากษา อัยการ ธรรมการ หรือครูใหญ่ เป็นต้น ส่วนข้าราชการที่เป็นชาวพื้นเมืองในระยะแรกยังจำกัดแวดวงอยู่ในกลุ่มที่มีภูมิหลังมาจากการครอบครัวอติตรกรรมการระดับสูง ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มแรกที่เข้าสู่ระบบราชการส่วนภูมิภาคและ เป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์

ร่วมอยู่ในยุคสมัยที่มีการดำเนินการปฏิรูปการปกครอง บางส่วนของข้าราชการในกลุ่มนี้ยังคงรับราชการเรื่อยมาจนทยอยออกจากหน้าที่ราชการรับพระราชทานบำนาญฐานสูงอายุในช่วงปลายทศวรรษ 2460 และ 2470 ตัวอย่างของข้าราชการที่มีลักษณะดังกล่าว ได้แก่ อำมาตย์ตรี พระวิภาคย์พจนกิจ ผู้ซึ่งเคยร่วมงานกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรพลสิทธิประสงค์มานานและตำแหน่งราชการครั้งสุดท้ายก่อนถูกปลดออกจากหน้าที่ราชการรับพระราชทานบำนาญฐานสูงอายุใน พ.ศ. 2475 ก็คือ นายอำเภอพิบูลมาหาร (เต็มวิภาคย์พจนกิจ 2530: (12)-(15) และ เทศาภิบาล 32, 11 (2475): 1128-1130) บุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ในลักษณะเดียวกันนี้ เช่น นายดาบกัน ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, เจ้าจ้อย ณ จำปาศักดิ์, พระอุบลกิจประชากร, รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตร (ดู "ข่าวข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย" เทศาภิบาล พ.ศ.2467-2477 ; เต็มวิภาคย์พจนกิจ 2530: 98-106 ; หนังสืออนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศล อุทิศให้พระอนุบาลสกลเขตร (เมฆ พรหมสาขา ณ สกลนคร 2515: 27-38)

ส่วนกลุ่มที่สอง เป็น "คนรุ่นใหม่" ที่เคยผ่านการอบรมจากสถานศึกษาทั้งในท้องถิ่น ในกรุงเทพฯ และมีบางส่วนออกไปศึกษาต่อในอินโดจีนฝรั่งเศสแล้วกลับมารับราชการหรือประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ ทั้งภายในภาคอีสานเองและภาคอื่น ๆ กลุ่ม "คนรุ่นใหม่" เหล่านี้ไม่จำกัดแคว้นที่อยู่ในครอบครัวอดีตกรมการเมืองอีกต่อไป แต่จะมีภูมิหลังหลากหลายมากขึ้น เป็นพวกที่อาศัยระบบการศึกษาที่เปิดกว้าง เข้ารับการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิตราชการ อิทธิพลของระบบการศึกษาแบบใหม่นอกจากจะทำให้บุคคลเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดความรู้สมัยใหม่จากปัญญาชนในชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มที่จบการศึกษาชั้นสูงจากต่างประเทศแล้ว ข้าราชการรุ่นใหม่เหล่านี้ยังเป็นผู้ที่นำความรู้ดังกล่าวไปปฏิบัติจริงในท้องที่ต่าง ๆ คุณวุฒิที่ได้รับจากการศึกษาทำให้ได้รับตำแหน่งชั้นสูงในท้องที่ อาทิ นายอำเภอ ปลัด ธรรมการ ครูใหญ่ หรือมีขณะนั้นก็เป็นครูน้อยในโรงเรียนประจำจังหวัด และขณะเดียวกันความสามารถที่ปรากฏได้ทำให้บุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากข้าราชการระดับล่างอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมักจะเป็นพวกที่มีการศึกษาต่ำกว่า เช่น ครูประชาบาล เสมียน อันเป็นข้าราชการส่วนใหญ่ที่กระจายอยู่ตามชนบทรอบนอก ตัวอย่างข้า-

ราชการในกลุ่มนี้เช่น นายฟอง สิทธิธรรม ผู้ซึ่งมีภูมิลำเนาจากครอบครัวพ่อค้าชาวนาพื้นเมืองที่ชาวอีสานเรียกว่า นายอ้อย จากอำเภอวังสามสิบ ได้รับการอุดหนุนจากพระยาปทุมเทวักดิ์ ผู้ว่าราชการ จนกระทั่งจบการศึกษาชั้นมัธยมและสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปต่อ มัธยมปลายที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เมื่อสอบไล่ได้วุฒิครู ป.ม. แล้วกลับเข้ารับราชการเป็นครูน้อยที่โรงเรียนประจำจังหวัดอุบลราชธานี ความสามารถและความเอาใจใส่ในการเรียนการสอนทำให้ฟองได้รับการยอมรับจากทั้งนักเรียนและเพื่อนครูที่มีคุณวุฒิต่อกว่า จนบันทึกการสอนที่ฟองทำขึ้นไว้ใช้ในการสอนและการติวให้เพื่อนครูได้รับความนิยมน จนภายหลังได้ถูกตีพิมพ์ขึ้นหลายครั้ง (ฟอง สิทธิธรรม 2476, 2478 และอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ชินภูมิปตโน ภิกขุ 2525) บุคคลอื่น ๆ เช่น ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เตียง คิริจันทร์ เป็นต้น ต่อไปจะเห็นได้ว่า การที่ข้าราชการที่เป็น "คนรุ่นใหม่" เหล่านี้ได้รับการยอมรับจากเพื่อนข้าราชการด้วยกันรวมทั้งกลุ่มสังคมในท้องถิ่นจะเป็นผลทำให้พวกเขาได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง

อย่างไรก็ดี ควรต้องกล่าวด้วยว่า สภาพของระบบราชการที่แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยลดหลั่นกันลงมาตามภูมิลำเนา และวุฒิการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มิได้หมายความว่ากลุ่มบุคคลเหล่านี้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่แบ่งแยกแตกต่างกันอย่างชัดเจน ความจริงแล้ว วิถีชีวิตของข้าราชการหัวเมือง นอกจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามสายการบังคับบัญชาแล้ว ข้าราชการหัวเมืองย่อมต้องมีความสัมพันธ์กับระบบราชการ โดยเฉพาะในระดับเหนือขึ้นไป จนถึงกระทรวงต้นสังกัด และทำนองเดียวกันก็ย่อมต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับราษฎรในขอบเขตความรับผิดชอบของตนเอง รวมทั้งข้าราชการในท้องถิ่นซึ่งสังกัดกระทรวงอื่น ดังปรากฏในบันทึกความทรงจำของสนธิ เจริญรัฐ ที่กล่าวถึงชีวิตในวัยเด็กซึ่งมีโอกาศคลุกคลีอยู่ในสังคมข้าราชการของจังหวัดนครราชสีมาว่า ข้าราชการในจังหวัดนี้ได้มีการจัดตั้งเป็นสโมสรข้าราชการทหาร สโมสรข้าราชการพลเรือน ทั้งสองสโมสรมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การขี่ม้า เล่นกีฬา อุดหนุนสินค้าระหว่างหน่วยงานกัน เป็นต้น (สนธิ เจริญรัฐ 2507: 12-13)

อาจสรุปได้ว่า ราชการส่วนภูมิภาคที่ปรากฏในทศวรรษ 2470 เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการที่มีศูนย์กลางการบังคับบัญชาอยู่ในกรุงเทพฯ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้นภายในโครงสร้างใหญ่ของระบบราชการ เช่น การตุลาการ ราชการ ปัญหางบประมาณ จึงย่อมส่งผลกระทบต่อราชการส่วนภูมิภาคด้วย ขณะเดียวกันสภาพการขยายตัวของข้าราชการส่วนภูมิภาค ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ก็มีผลต่อแนวคิดของข้าราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งความเคลื่อนไหวทางความคิดเหล่านี้เป็นพลังทางสังคมที่ดำรงอยู่เบื้องหลังแนวคิดและบทบาทของบุคคลที่ราษฎรในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทนในสภาผู้แทนราษฎรนั่นเอง

ประเด็นต่อมา ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในภาคอีสาน เป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลกรุงเทพฯ ที่ต้องการให้ราษฎรทางภาคอีสานมีการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น และต้องการย้ายเส้นทางการค้าให้เมืองต่าง ๆ ทางภาคอีสานหันไปติดต่อค้าขายกับทางกรุงเทพฯ (ชุมพล แนวจำปา 2529: 145) ระบบเศรษฐกิจของภาคอีสานที่มาปรากฏในทศวรรษ 2470 จึงเป็นระบบที่ขึ้นอยู่กับกรุงเทพฯ โดยมีจังหวัดนครราชสีมาเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในการนำสินค้าสำเร็จรูปจากกรุงเทพฯ เพื่อส่งกระจายต่อไปยังหัวเมืองรอบนอก ขณะเดียวกันก็เป็นผู้รวบรวมสินค้าจากหัวเมืองรอบนอกส่งเข้ามาขายยังกรุงเทพฯ อีกต่อหนึ่ง และเมื่อมีการขยายเส้นทางคมนาคมโดยเฉพาะรถไฟเข้ามาในหัวเมืองภาคอีสานตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2460 ศูนย์กลางการค้าก็จะค่อย ๆ ทอยขยายตัวออกไปตามเส้นทางรถไฟ สิ่งก็ตามมาภายหลังการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ได้แก่ การเข้ามามีอิทธิพลทางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีนและการขยายตัวของการผลิตข้าวเพื่อขายจากแต่เดิมชาวนาในภาคอีสานปลูกข้าวเหนียวไว้ใช้บริโภคเอง แต่ข้าวเหนียวมีความสำคัญทางเศรษฐกิจน้อยกว่าข้าวเจ้า ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศมากกว่า เมื่อมีการขยายเส้นทางรถไฟเข้าไปในภาคอีสาน จึงมีการขยายพื้นที่การปลูกข้าวเจ้า โดยเฉพาะตามบริเวณที่เป็นสถานีชุมทาง อาทิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ขอนแก่น (เยมส์ เอ็ม แอนดรูส์ 2480: 14, 33, 69) ซึ่งปรากฏว่าปริมาณการส่งออกของสินค้าข้าวที่มาจากภาคอีสานจากร้อยละ 7 ใน พ.ศ.2468 เพิ่มขึ้นร้อยละ 18 ใน

พ.ศ.2478 (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2528: 109) แต่การเพิ่มขึ้นของการผลิตข้าวเป็นการเพิ่มในลักษณะการขยายพื้นที่เพาะปลูก แต่วิธีการผลิตยังอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ปัญหาการทำนาจึงมีตั้งแต่การขาดการชลประทานที่จะนำน้ำเข้ามา คัดรูปพืช การคัดเลือกพันธุ์ (คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน 2525: 63-82) และประการสำคัญ การขยายตัวเข้ามาค้าขายของพ่อค้าชาวจีน ซึ่งเข้ามาจับบทบาทเป็นคนกลางในการรับซื้อสินค้าและนำสินค้าสำเร็จรูปจากภายนอกเข้ามาขายให้ ลักษณะการค้าของชาวจีน ทำให้ชาวนาประสบปัญหา เพราะชาวนาไม่มีโอกาสทราบราคาและกำหนดราคาเองได้ อีกทั้งยังเป็นการผลิตและจำหน่ายโดยไม่มี การคิดถึงค่าแรงตอนที่ชาวนาต้องเสียไป (ประนุช ทรัพย์สาร 2525: 129)

นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของปริมาณการส่งปลูสัตว์และสัตว์พาหนะเข้าไปขายในท้องที่ภาคกลาง นับเป็นสินค้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของภาคอีสาน แต่เดิมการค้าสัตว์เป็นการค้าทางไกลที่พ่อค้าชาวนาพื้นเมืองจะรวมกลุ่ม โดยมีหัวหน้าเรียกว่า นายฮ้อย ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ "เป็นผู้รู้เส้นทาง กล้าหาญ เข้มแข็งและมีเวทมนต์คุ้มครอง กระจับปี่ให้แตกตื่น" (ประนุช ทรัพย์สาร 2525: 53) ควบคุมขบวนฝูงสัตว์ไปขายบริเวณภาคกลางและเขมรในช่วงฤดูแล้ง หรือเมื่อว่างจากการทำนาแล้ว ภายหลังเมื่อการคมนาคมสะดวกและความต้องการสินค้าข้าวมีมากขึ้น ลักษณะการค้าทางไกลของพ่อค้า - ชาวนาพื้นเมืองจึงค่อย ๆ ลดลง

การคมนาคมที่สะดวกขึ้นและการเข้ามามีอิทธิพลทางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีนทำให้เกิดชุมชนที่เป็นตลาดการค้า โดยเฉพาะในท้องที่ที่มีการรถไฟผ่าน เช่น มีการปลูกสร้างยุ้งฉาง ร้านค้า โรงสี โรงเลื่อย เริ่มมีธุรกิจเกี่ยวกับการขนส่ง อาชีพอิสระ เช่น นายหน้า ทนายความ แรงงานรับจ้าง มีปริมาณของสินค้าและประเภทของสินค้าสำเร็จรูปทั้งจากกรุงเทพฯ และจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายมากขึ้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2528: 109) อย่างไรก็ตาม ลักษณะทางเศรษฐกิจแบบการค้านี้ก็มีเฉพาะในพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวกเท่านั้น แต่ในเมืองและชนบทที่ห่างไกลออกไปยังไม่มี ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจปรากฏมากมายนัก (ประนุช ทรัพย์สาร 2525: 134) และในขณะเดียวกัน

ลักษณะการแพร่หลายของการค้ามิได้มีเพียงการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเมืองในภาคอีสานกับกรุงเทพฯ เท่านั้น การค้าขายในลักษณะเดิมคือ การค้าระหว่างชุมชน 2 ผังแม่น้ำโขงก็คงดำเนินต่อไป ซึ่งเมื่อลาว เขมรถลายเป็นส่วนหนึ่งของอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว ก็ย่อมมีผลทำให้การติดต่อค้าขายระหว่างเมืองทางภาคอีสานกับอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นไปตามสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ.2436 อันได้แก่ การกำหนดให้พื้นที่ 25 กิโลเมตรจากฝั่งขวาแม่น้ำโขง เป็นเขตปลอดภาษีอากรและเขตปลอดทหาร การเก็บภาษีอากรต้องเก็บในอัตราร้อยละ 3 เช่นเดียวกับที่กรุงเทพฯ ปัญหาตามแนวชายแดนด้านนี้จึงมิได้มีเพียงการเมืองการทหารเท่านั้น แต่ยังเป็นการ "ทำสงครามสินค้าและแย่งชิงการอาชีพกันอย่างมากมาย" (กรุงเทพฯ วารศัพท์ 7 มีนาคม 2476 ; ดู เทศาภิบาล 34, 4(2477): 374-396 และ อรรถารณ ใจกล้า 2524: 170, 199)

ปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญของหัวเมืองทางภาคอีสาน นอกจากสงครามการค้าระหว่างไทยกับอินโดจีนแล้ว ปัญหาที่เป็นข้อจำกัดเฉพาะของลักษณะการค้าของเมืองทางภาคอีสานเอง ได้แก่ ปัญหาโจรผู้ร้าย และการเก็บภาษีซ้ำซ้อน ปัญหาภาษีอากรเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อในวงกว้างเนื่องจากการที่ระบบเศรษฐกิจของภาคอีสานขึ้นอยู่กับส่วนกลาง ทำให้อัตราการเก็บภาษีซึ่งทางกรุงเทพฯ เป็นผู้กำหนดไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น ภาษีที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรเป็นอันมากก็คือ ภาษีรัชชูปการ อากรค่านำ และค่าตีพิมพ์รูปพรรณสัตว์ ความยากลำบากของราษฎรในการหาเงินมาชำระภาษี ทำให้มีราษฎรบางส่วนอพยพออกไปเป็นแรงงานรับจ้างอยู่ในเขตภาคกลาง บางส่วนต้องพยายามหาอะไรก็ได้มาขาย เช่น ของป่า หรือแม้แต่การขายสัตว์พาหนะ การกู้ยืมเงิน (เยมซ์ เอ็ม.แอนดรูส์ 2480: 126-127 และฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2528: 107-108) และประการสำคัญได้ปรากฏอยู่ทั่วไปว่า ราษฎรที่ไม่มีเงินจะเสีย โดยเฉพาะภาษีรัชชูปการต้องยอมมาทำงานโยธาแทน ซึ่งเรียกกันว่า "ไปเป็นอนาถา" ใช้เวลาประมาณ 10-15 วัน โดยต้องนำอาหารไปรับประทานเองและทำงานตามที่กรมการเมืองจะสั่ง ซึ่งส่วนมากจะเป็นงานทำถนน ขุดคลองที่อยู่ในตัวจังหวัด ไม่มีการทำอะไรสำหรับหมู่บ้าน (ดู ประมุขทรัพย์สาร 2525 : 100-101)

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของภาคอีสาน ประการแรก อดีตเจ้าเมืองกรมการที่เป็นชาวพื้นเมือง แม้จะถูกลดบทบาททางการเมืองลง แต่บุตรหลานส่วนหนึ่งของกรมการเหล่านี้สามารถปรับตัวเข้าสู่ระบบราชการแบบใหม่ได้ โดยเป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ารับการศึกษาแบบใหม่แล้วกลับมารับราชการในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งแน่นอนว่าบางส่วนก็ถูกส่งไปรับราชการ ณ ภาคอื่น ๆ ด้วย (ดู เติม วิชาคย์พจนกิจ 2530: 98-106 และอนุสารณ์งานบำเพ็ญกุศล อุทิศให้พระอนุบาลสกลเขตต์ (เมฆ พรหมสาขา ณ สกลนคร) 2515: 27-38) ขณะเดียวกันในด้านเศรษฐกิจ อดีตกรมการเมืองได้ก้าวเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในท้องถิ่นโดยในช่วงแรกเป็นการขอทำภาษีและการเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ (ประนุช ทรัพย์สาร 2525: 135) การลงทุนค้าขายของกลุ่มอดีตกรมการเมืองทำให้มีความสัมพันธ์กับพ่อค้าชาวจีน จนในที่สุดบางครั้งกลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจครอบงำพื้นที่หลายจังหวัด ตัวอย่างเช่น การเกี่ยวดองด้วยการแต่งงานระหว่างตระกูลอัครากับทองโรจน์ (พ่อค้าจีน) ทำให้อิทธิพลทางการค้ามีทั้งในท้องที่จังหวัดมหาสารคามเอง อำเภอบ้านไผ่ และจังหวัดขอนแก่น (สัมภาษณ์ ชม ภูมาศ) หรือ นายอ้อย บุคดี คิริพันธ์ บิดาของเตียง ทำการค้ากว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ในเขตอีสานเหนือ จนได้รับพระราชทานนามขุนนิเทศพาณิชย์ และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตระกูลของสวัสดี ทรายู ซึ่งเป็นพ่อค้าเชื้อสายจีนในท้องที่มณฑลอุดร (สวัสดี ทรายู 2527: 88-90)

ประการต่อมา ประสบการณ์ทางการเมืองการค้าทำให้กลุ่มอดีตกรมการเมืองและพ่อค้าชาวจีน เป็นกลุ่มแรกๆ ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาเส้นทางการคมนาคม การจัดการศึกษา ทำให้กลุ่มตระกูลเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในการสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน โดยร่วมบริจาคให้กับข้าราชการผู้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น ถนน สะพาน (ชุมพล แนวจำปา 2529: 152-154) ซึ่งบทบาทเหล่านี้ถึงแม้ว่าในด้านหนึ่งจะยังเป็นผลทำให้กลุ่มอดีตกรมการเมืองรักษาสถานะการเป็นชนชั้นนำในท้องถิ่นได้ แต่ระบบราชการแบบใหม่ที่มีคนไทยจากถิ่นอื่นเข้ามาเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง และอิทธิพลทางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีน ทำให้ชนชั้นนำในท้องถิ่นมิได้จำกัดตัวอยู่แต่เฉพาะครอบครัวของอดีตกรมการเมืองอีกต่อไป

หากยังขยายรวมไปถึงกลุ่มข้าราชการรุ่นใหม่และพ่อค้าชาวจีนด้วย

ประการสุดท้าย ราษฎรระดับล่างดูเหมือนว่าจะเป็นกลุ่มที่ได้รับการกระทบกระเทือนโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองตลอดมา การยกเลิกระบบไพร่และทาส ทำให้ราษฎรสามารถเดินทางไปทำมาหากินได้อย่างอิสระมากขึ้นก็จริง แต่ระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบใหม่ที่ดึงราษฎรเข้ามาสัมพันธ์กับอำนาจรัฐโดยตรงด้วยการเสียค่ารัฐูปการ ตลอดจนภาษีอากรต่าง ๆ เป็นปัจจัยทำให้ราษฎรต้องมีการผลิตเพิ่มขึ้นและในที่สุดก็ถูกดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบใหม่นี้

การที่รัฐบาลดำเนินนโยบายกล่อมเกลางานการเมืองให้ราษฎรภาคอีสานมีความสำคัญในความเป็นคนไทย โดยผ่านการใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ซึ่งเป็นการบังคับให้เด็กอายุตั้งแต่ 7-14 ปี เข้ารับการศึกษา และการเผยแพร่พุทธศาสนาทั้งธรรมยุติกายและมหานิกายเหล่านี้ ทำให้ผู้ที่มีความสามารถ ไม่ว่าจะมาจากครอบครัววงกลมชนชั้นนำในท้องถิ่นหรือแม้แต่ราษฎรระดับล่าง สามารถเลื่อนฐานะขึ้นไปสู่ความเป็น "คนรุ่นใหม่" ได้ ทั้งนี้โดยผ่านการเข้าไปศึกษาต่อในกรุงเทพฯ แล้วกลับเข้ารับราชการ หรือประกอบอาชีพอิสระในท้องถิ่น และเนื่องจากการอยู่ร่วมในสังคมของคนรุ่นใหม่เช่นเดียวกับคนรุ่นใหม่ทั้งในส่วนกลางและในภูมิภาคต่าง ๆ จึงมีแนวคิดพื้นฐานไม่แตกต่างกัน เป็นต้นว่าแนวคิดชาตินิยม แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาว่าเป็นปัจจัยหนุนช่วยให้นบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า (ดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528 : 86-91)

แต่ภูมิหลังและประสบการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างข้าราชการรุ่นใหม่ที่อยู่ในส่วนกลาง กับข้าราชการที่อยู่ในท้องถิ่น ทำให้แนวคิดของข้าราชการกลุ่มหลังมีความรู้สึก "ท้องถิ่นนิยม" เข้ามามีอิทธิพลอยู่ด้วย ความรู้สึกท้องถิ่นนิยมในที่นี้หมายถึง ความปรารถนาจะให้ท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของชาติเจริญก้าวหน้า ซึ่งปรากฏชัดเจนดังคำกล่าวของเลียง ไชยกาล ที่ว่า

ก่อนอื่นดูเหมือนจำเป็นอยู่บ้างที่จะกล่าวถึงความเป็นไปได้ในอดีตของจังหวัดอุบลฯ เพื่อท่านจักได้ช่วยกันวิจารณ์ตามแนวประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์อันจะทราบถึงกิจการในอนาคต ซึ่งเป็นปัจจัยของวิธีแห่งการก้าวหน้าของชาติ โดยเหตุที่ "อุบลฯ" เป็นหน่วยสำคัญหน่วยหนึ่งของสยาม (กรมโฆษณาการ 2478: 22)

ภายใต้รูปการปกครองแบบใหม่ที่ขึ้นกับส่วนกลางทำให้ข้าราชการที่รับราชการอยู่ในหัวเมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นชาวพื้นเมือง หรือเป็นผู้ที่ทางกรุงเทพฯ ส่งมา ต่างก็ขึ้นอยู่กับระบบราชการตามกระทรวงต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น ทำให้ชาวอีสานเริ่มสำนึกว่าอำนาจทางการเมืองที่แท้จริงเป็นของคนที่อยู่ในภาคกลางมากกว่าพวกตนที่อยู่ในท้องถิ่น ยิ่งกว่านั้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การคมนาคมสื่อสารและความพยายามที่จะเปลี่ยน คนลาวในภาคอีสานให้เป็น คนไทย โดยผ่านการศึกษาศาสนา แบบแผนการดำเนินชีวิตแบบใหม่ เหล่านี้ทำให้ชาวพื้นเมืองในภาคอีสานเกิดความสำนึกว่า วัฒนธรรมและแบบแผนการดำเนินชีวิตของตนในท้องถิ่นนั้นด้อยกว่าคนที่อยู่ในภาคกลาง ข้าราชการที่เป็นคนรุ่นใหม่และมีถิ่นกำเนิดเป็นชาวพื้นเมืองในภาคอีสาน ไม่ว่าจะมาจากครอบครัวกลุ่ม อดีตรวมการเมืองหรือราษฎรชาวนาระดับล่าง ต่างตระหนักถึงความก้าวหน้าในอาชีพรับราชการของตนเอง ได้ว่า ไม่สามารถไต่เต้าขึ้นไปได้สูงถึงระดับกระทรวง อย่างมากก็เป็นได้แต่ข้าราชการระดับสูงในเมืองเท่านั้น ดังความเห็นของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ที่ได้เสนอต่อพระยาหลวงพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2476 ที่กล่าวว่า "ข้อสำคัญที่ข้าพเจ้าสำเนียงมานานก็คือว่า บุคคลที่เป็นคนพื้นเมือง ถ้าหากจะเข้ารับราชการก็จะถูกกดโดยธรรมชาตินี้เป็นความจริงแท้ ๆ" ((2) สร ๒21๐.5/12 เล่ม 4)

ในสภาพที่ข้าราชการส่วนภูมิภาคประกอบด้วยชาวพื้นเมือง และผู้ที่มาจากถิ่นอื่น ทำให้ทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติในการมองปัญหาที่แตกต่างกัน ข้าราชการที่เป็นชาวพื้นเมืองมีลักษณะที่ภูมิใจในวัฒนธรรมและเข้าใจต่อสภาวะที่เป็นอยู่ของราษฎรภาคอีสาน ขณะที่ข้าราชการที่เป็นคนมาจากภาคอื่นก็มีลักษณะแตกต่างออกไป บ้างก็ชอบถูกเหยียดหยามต่อชาติกำเนิดของราษฎรภาคนี้ว่า "ไอ้ลาวตาขาว ไอ้ลาว ลาวปลาร้า" บ้าง ((2) สร ๒2๐1.5/12

เล่ม 4) หรือ "ลาวโง่ ชี้เกียด สกปรก กินข้าวไม่ล้างมือ กินไม่เลือก ฯลฯ" (เสียงไชยกาล 2510 : 11) และบ้างก็อพยพมาตั้งหลักฐานใช้ชีวิตเป็นชาวอีสานไปเลยก็มี เช่นกรณีของเทพ โชตินุชิต ซึ่งเดิมเป็นชาวนครปฐม ภายหลังไปรับราชการในภาคอีสาน และในที่สุดก็ใช้ชีวิตวนเวียนอยู่ในภาคอีสานเป็นส่วนมาก (ดู เทพรำลึก 2517 : 3-14)

บรรยากาศทางภูมิปัญญาของข้าราชการรุ่นใหม่ในภาคอีสาน นอกจากพวกที่เป็นชาวพื้นเมืองจะเผชิญกับปัญหาการถูกดูแลคนทางวัฒนธรรมแล้ว ข้อจำกัดของตัวระบบราชการที่ขึ้นอยู่กับส่วนกลางเป็นหลัก ทำให้แนวคิดและความต้องการที่จะพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ต้องขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของผู้บังคับบัญชาในส่วนกลาง ซึ่งมักจะได้รับคำตอบว่า "ไม่มีเงินจะให้" (กรุงเทพวารศัพท์ 7 มีนาคม 2476) ขณะเดียวกัน ความสนใจที่มีต่อสภาพความเป็นอยู่ของประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส โดยพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรภาคอีสาน (วิทยาคาร 27, 18 (15 กันยายน 2470) : 1477-1487) ก็เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่เป็นผลทำให้ข้าราชการรุ่นใหม่รวมถึงผู้มีฝีมืออยู่ในระบบราชการ มองเห็นต้นตอแห่งปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาภาคอีสานว่า เป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายที่ไม่ถูกต้องของรัฐบาล

ความเห็นดังกล่าวปรากฏอยู่บ้างในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 โดยแสดงความคิดเห็นผ่านสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น เมื่อทางกระทรวงธรรมการ เปลี่ยนวิธีการใช้เงินศึกษาพลี ให้โอนเข้าเป็นงบประมาณส่วนหนึ่ง อ่ำ บุญไทย ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาสิกกรรม ได้แสดงความเห็นคัดค้าน เพราะเป็นการทำให้การขยายการศึกษาที่กำลังดำเนินไปด้วยดีนั้นหยุดชะงักลง (วิทยาคาร 32, 24 (ธันวาคม 2474) : 2774) และภายหลังความไม่เห็นด้วยต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลก็ปรากฏอย่างชัดเจนในการหาเสียงของอ่ำ ซึ่งกล่าวว่า "...เท่าที่รัฐบาลเก่าดำเนินมาแล้ว รัฐบาลฝักใฝ่ในความศิวิไลซ์เกินไป ส่วนความเจริญออกจะเพลา ๆ ไปหน่อย เพราะว่า ถ้าคนเราไม่มีข้าวกิน (งานฝ่ายทำความเจริญ) เราก็จะมีจรรยาดีอยู่ไม่ได้ อาจเกิดฉกฉกกันขึ้น" (อ่ำ บุญไทย 2476 : 23)

ส่วนในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการดำเนินนโยบายที่ผ่านมาของรัฐบาล ดูคล้ายกับจะมีปริมาณและมีความชัดเจนมากขึ้น โดยปรากฏทั้งให้สภาผู้แทนราษฎร หนังสือพิมพ์ การส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นและการแสดงปาฐกถาต่าง ๆ ดังปาฐกถาของเลียว ไชยกาล ที่กล่าวว่า "เฉพาะเมืองอุบลฯ ขณะนั้นรัฐประศาสนโยบายมีคติสำคัญอยู่เพียงแต่ เก็บเงินภาษีและรายได้อื่น ๆ จากราษฎรเข้าท้องพระคลังมากที่สุดที่จะทำได้" (กรมโฆษณาการ 2478: 23-24) หรือกระทู้ถามของขุนวรสิขฐตรุมเวทย์ (หนองคาย) ซึ่งแสดงความรู้สึกออกมาว่า "เท่าที่ข้าพเจ้าเห็นเป็นอยู่ในกาลบัดนี้ จังหวัดชั้นนอกมีจังหวัดหนองคายเป็นอาทิ การกระทำของรัฐบาลยังคงอยู่ในภาวะที่ปล่อยให้ไปไปตามยถากรรม" (ราวส. 6/2476 สามัญ: 216-220)

ความไม่เห็นด้วยต่อการดำเนินนโยบายปกครองประเทศที่ผ่านมา เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ส่วนหนึ่งของปัญญาชน "คนรุ่นใหม่" ในภาคอีสาน รับเอาแนวคิดทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเข้ามาเป็นแนวคิดในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เข้าใจว่าเป็นเพราะระบอบดังกล่าวเปิดทางให้แก่ปัญญาชนตามท้องถิ่นต่าง ๆ สามารถเข้าไปแสดงความคิดเห็น เสนอข้อเท็จจริง ตลอดจนรายงานความเดือดร้อนของราษฎรแต่ละท้องถิ่นมาให้รัฐบาลทราบได้ ขณะเดียวกันก็ทำให้บุคคลเหล่านี้เข้ามามีอำนาจในการเมืองส่วนกลางด้วยการมีอำนาจควบคุมรัฐบาล ซึ่งจะทำให้สามารถผลักดันให้รัฐบาลดำเนินนโยบายการปกครองประเทศไปในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

อย่างไรก็ดี การที่โครงสร้างทางสังคมของอีสานประกอบด้วย เชื้อสายของอดีตกรมการเมือง ซึ่งกระจายอยู่ทั้งในระบบราชการและระบบเศรษฐกิจ มีข้าราชการท้องถิ่นทั้งที่เป็นพวกที่รับราชการมานานและข้าราชการรุ่นใหม่ มีคนรุ่นใหม่ที่ประกอบอาชีพอิสระ มีพ่อค้า-ชาวนาพื้นเมือง ความเคลื่อนไหวเพื่อแสดงความเป็นผู้นำท้องถิ่น หรือ การเป็นตัวแทนของกลุ่มสังคมต่าง ๆ ตลอดจนแนวคิดของปัญญาชนแต่ละบุคคลที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะมีผลผลักดันให้แนวคิดและบทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละคนเหมือนกันและแตกต่างกันออกไป

สภาพของภาคอีสานที่ดำเนินมาเช่นนี้ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นตัวแทนของ
 คนรุ่นใหม่ของภาคอีสานคนหนึ่ง ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากราษฎรชาวจังหวัดอุบลราชธานีถึง
 4 สมัยอย่างต่อเนื่อง ภูมิหลังส่วนตัวของนายทองอินทร์มิได้มีความแตกต่างไปจากกลุ่มคนรุ่น
 ใหม่คนอื่น ๆ แต่ในความเป็นปัจเจกบุคคลของเขาซึ่งเติบโตมาในสภาพแวดล้อมดังกล่าว
 ทองอินทร์เป็นคนรุ่นใหม่คนหนึ่งที่ว่า ชีวิตการเป็น "นักการเมือง" ของตนเองมีกำเนิด
 มาจากการเลือกตั้งของราษฎร จึงย่อมจะมีสิทธิ อำนาจที่เป็นอิสระจากรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่าย
 บริหาร การทำตามหน้าที่ของการเป็น "ผู้แทนราษฎร" นั้น ทองอินทร์เป็นอีกผู้หนึ่งที่สามารถ
 สะท้อนปัญหาของราษฎรกลุ่มต่าง ๆ ในภาคอีสานพร้อมกับเสนอแนะวิธีการที่เห็นว่าสมควร
 แก้ไขให้รัฐบาลทราบ และในฐานะที่เป็น "ผู้แทนราษฎรของปวงชนชาวสยาม" ทองอินทร์
 ได้เสนอความคิดเห็นในเรื่อง "การบำรุงประเทศให้ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญ" ซึ่งเป็นวิธี
 การสร้างชาติที่เป็นการกระจายการบำรุงเศรษฐกิจและสังคมลงสู่ภูมิภาค

การที่ทองอินทร์สามารถนำเสนอมติและทำหน้าที่ในการเป็นผู้แทนราษฎร
 กลุ่มต่าง ๆ ทั้งในท้องถิ่นและส่วนรวมดังกล่าว ทำให้เขาได้รับการยอมรับจากราษฎรอย่าง
 กว้างขวาง นอกจากนี้ การที่เข้าไปมีบทบาทในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งต้องอาศัยการร่วมมือ
 กันทำงานของบรรดาสมาชิก ทำให้ทองอินทร์ได้มีโอกาสร่วมกลุ่มกับบรรดาผู้นำท้องถิ่นที่มี
 ความคิดไปในทางเดียวกัน หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน เจเนอไซของการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 เมืองดังกล่าวจึงเอื้ออำนวยต่อการรวมกลุ่มกันเพื่อเคลื่อนไหวในลักษณะของพรรคการเมือง
 ในที่สุด และเมื่อพิจารณาถึงบริบททางการเมืองในช่วง 2 ทศวรรษแรกของการสถาปนา
 ระบบการปกครองใหม่ กลุ่มทางการเมืองที่กำลังแข่งขันอำนาจในส่วนกลางปรากฏมีอยู่ไม่
 มากนัก (ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2532 และ สุราษฎร์ ยิ้มประเสริฐ 2532) และใน
 จำนวนที่ไม่มากนักนี้ กลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยนักการเมือง
 จากจังหวัดทางภาคอีสานเป็นส่วนใหญ่ โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) เป็น
 แกนนำที่สำคัญคนหนึ่งนั้น อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มนักการเมืองเหล่านี้ เป็นกลุ่มทางการเมืองที่
 สำคัญกลุ่มหนึ่งในการเมืองไทยยุคนี้เลยทีเดียว

ฉะนั้น บทต่อไปจึงเป็นการศึกษาภูมิหลังและที่มาของแนวคิดทางการเมืองของ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในลักษณะที่เน้นความเป็นปัจเจกบุคคลที่เติบโตมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางครอบครัวและสังคม เพื่อวิเคราะห์ถึงที่มาของความคิดและเนื้อหาของความคิดทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้นายทองอินทร์เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการลงสมัครรับเลือกตั้งเข้าเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย